

Ötödik évfolyam első–negyedik szám (2014/1–4.)

Kisebb közlemények

Deliné Pőcze Erzsébet

18

„Bike love”.

Facebook-üzenetfolyam tartalomelemzése

Katarzyna Desbordes-Korcsev

24

Sértő-e a lengyel szlengben a rendőrökre használt

PSY [kutyák] kifejezés? A lengyel frazeologizmusokban

rögzült kutya tulajdonságainak képe

Recenziók

Veszelszki Ágnes

33

Feld-Knapp Ilona (szerk.):

Beruf und Berufung – Fremdsprachenlehrer in Ungarn

Tizer Vivien

35

Fábián Zsuzsanna – Szijj Ildikó – Szilágyi Imre –

Déri Balázs (szerk.): GPS 60°

Filológia.hu

A Magyar Tudományos Akadémia Modern Filológiai Társaságának
lektorált online folyóirata
www.filologia.hu

Alapító főszerkesztő és a szerkesztőbizottság elnöke

Nyomárkay István

Alapító szerkesztő

Veszelszki Ágnes

A szerkesztő munkatársa

Balogh Andrea (2014-től)

A szerkesztőség elérhetősége

filologia.hu@gmail.com

A tanácsadó testület tagjai

Bańczerowski Janusz

Bárdosi Vilmos

Bárdos Jenő

Frank Tibor

Gadányi Károly

Giacomo Sciacovelli

Gósy Mária

Jászay László

Jeremiás Éva

Keszler Borbála

Kiss Jenő

Knipf Erzsébet

Kulcsár Szabó Ernő

Lukács István

Pál Ferenc

Papp Andrea

Székely Gábor

A nemzetközi tanácsadó testület tagjai

Gerhard Neweklowsky (Bécs)

Marko Jesenšek (Maribor)

Djuro Blažeka (Zágráb)

Peter Sherwood

Marko Samardžija (Zágráb)

A címlapot Greiner Balázs tervezte.

ISSN 2062-7858

A folyóiratról

A Filológia.hu a Magyar Tudományos Akadémia Modern Filológiai Társaságának online megjelenő, lektorált folyóirata.

A Modern Filológiai Társaság online folyóirata és egyben honlapja 2010 januárja óta működik (a www.filologia.hu honlapcímen).

A honlapon hosszabb tanulmányok, rövidebb cikkek – kisebb közlemények, illetve recenziók kapnak helyet. A 2009-ben, majd 2011-ben meghirdetett *Az év szakdolgozata* pályázat győztes munkái is folyamatosan kerülnek fel az oldalra. Ezeken felül itt tesszük közzé a fontosabb társasági híreket, konferenciafelhívásokat és -beszámolókat.

Az online folyóirat előnye a papír alapúhoz képest, hogy nincs időhöz, nyomdához kötve, így folyamatosan és nagyon gyorsan lehet az új tanulmányokat publikálni.

A folyóirat nyelve alapvetően magyar, de tudományos írásokat angol, német, francia, orosz, spanyol, olasz, horvát, szerb stb. nyelveken is elfogadjunk (megfelelő nyelvi lektorálás után). Minden cikkhez magyar és angol nyelvű kivonat társul.

A cikkeket a tanácsadó testület lektorálja, csak a lektor engedélyével és ajánlásával kerülhetnek fel a cikkek az oldalra. Mivel a Filológia.hu lektorált folyóirat, az itt megjelent tanulmányok hivatalos publikációkként elfogadtathatóak.

Konferenciafelhívásokat, híreket, könyvismertetőket is örömmel megjelenetünk.

E-mail címünk: filologia.hu@gmail.com.

Tanulmányok

[visszavont tanulmány, 2019. december 16. // retracted paper, 16.12.2019]

Kisebb közlemények

Deliné Pőcze Erzsébet

„BIKE LOVE”.

FACEBOOK-ÜZENETFOLYAM TARTALOMELEMZÉSE

1. Bevezetés

A felnövekvő ifjúság számára, amelyet különböző jelzőkkel (Y, X generáció stb.) illetnek, lételem az internet, amely töbek között a felfokozott információéhség csillapítására alkalmas. A szociális hálót is jelentő weblapok felhasználóinak túlnyomó része a serdülők köréből kerül ki. Mind a virtuális közeghez való csatlakozás, mind az attól való távolmaradás hordozhat veszélyeket. Különleges népszerűségnek örvend a facebook, amely az online térben többféle kapcsolattartási lehetőséget biztosít.

A normaképződés minden természetes közösség velejárója, nincs ez másképp a virtuális csoportok esetében sem. Egy virtuális csoport interakciós mintázatának megfigyelésekor kirajzolódott, hogy a tagok normasértés esetén különböző szankciókat alkalmaznak, amelyek erőssége a normaszegés mértékével függ össze. Enyhe büntetésnek az ignorálás számít, legsúlyosabb esetben a Facebook-ismeretség megszakítására is sor kerülhet (McLaughin–Vitak 2012). További felhasználói tapasztalatokról szóló kutatásokból (pl. West 2010) kiderült, hogy az idősebb generáció képviselői kénytelenek újraszocializálódni, illeszkedni a fiatalabbak által uralt közeg normáihoz.

Az eddigi vizsgálatok során (Christofides et al. 2012) világossá vált, hogy a Facebookkal kapcsolatos negatívumok széles skálán jelenkezhetnek: bullyingként, nem kívánt kapcsolatfelvételnként, továbbá félreértések és kiközösítések formájában. Azok a fiatalok, akik kevésbé aktívak a Facebookon, azzal indokolták (részleges) távolmaradásukat, hogy privát szférájukat továbbra is a baráti kör és a család számára szeretnék megőrizni, ami csakis a közzétett információk kontrolljával lehetséges.

A megosztott szövegek elsősorban narratívumok a selfről, így a hozzászólások által kialakul a csoporthoz tartozás érzése, ami jelentősen befolyásolja az énképet. A személyiség alakulása az így hozzáférhető írások alapján merőben új perspektívákból vizsgálható. Fiatalkorúak hirtelen elhalálózása esetén a kutatóknak módjukban állt az írott szövegben tetten érhető korábbi megküzdési stratégiákat elemezni, illetve nyomon követni a hátramaradottak gyászfeldolgozását (Williams–Merten 2009). Azonban nem csupán a hosszabb megnyilvánulások alkalmasak a következtetésre. Státuszüzenetek tartalomelemzésével kimutatták,

hogyan a humor a kiragadott üzenetek csaknem 20%-ában jelen volt (Carr et al. 2012).

A dolgozat keretein belül elemzett poszt (amely valójában egy keresés/hirdetés) valóságos hozzászólási lavinát indított el, amit a Facebookon automatikusan megjelenített adatok is mutatnak: összesen 2342 ember kedveli a mellékletben található bejegyzést, 2597-en osztották meg, elérhetővé téve ezáltal ismerőseik számára, megkönnyítendő a keresést. A kutatási adathalmazt a hozzászólások összessége adta, mely összesen 388 hozzászólást tartalmaz. Nem mindegyikük származik különböző személytől, ami arra is utal, hogy alig két nap alatt számos ember facebookon töltött idejének meghatározó részét (vagy legalábbis kíváncsiságtól vezértelt napi rutinját) képezte a keresés eredményességének folyamatos ellenőrzése.

A hozzászólások az alábbi, nyilvánosan közzétett szöveghez érkeztek:

Hirdetés

Keresem azt a sötétlazacrózsaszíntutyis, fekete-zoknis, szürke-fekete-foltoskoptatottfarmeros, nagymosolyú, egyik oldalon felnyírt, másikon félhosszú vörös, azaz furcsa és definiálhatatlan mégis felettébb vonzó hajú, kadmiumpiroskörmű, kedves lányt, akivel összefutottam a Mosonmagyaróvárról Győrbe tartó személyvonaton. A rövid útidő ellenére bicajaink meglehetősen összelepedtek, az ő narancssárgája rányomult az én tejfehéremre (sőt - bár nem illik ilyenről beszélni - majdnem meg is döntötte), azóta nem ismerek rá az én imádott kétkerekűmre, rosszul vált, áthajt a piroson, már nem fordul más bicajok után... Nekem az ő öröme mindenél fontosabb, ezért kérlek jelentkezz, ha látod ezt az hirdetést! A jövőbeni boldog egymásmellettgurulás reményében: Balázs Kiss

(Osszátok meg, vagy ne, köszi! :)

Hasznos infó esetén nyomravezetői díj ;)

2. Kutatási kérdések, hipotézisek

Vizsgálatomban arra a kérdésre keresem a választ, miszerint van-e eltérés a nők és a férfiak hozzászólásainak jellegében. A feltételezés szerint a férfiak egyrészt hajlamosabbak az emocionalitás háttérbe szorítására, míg a nők megnyilvánulásaiban az érzelmek kifejezése a hangsúlyos, másfelől a férfiak kommentjeiben a humor kifejezettebben megnyilvánul, mint a nők esetében.

Hipotézisem, hogy a nőnemű felhasználók több verbális támogatást fogalmaznak meg a férfiaknál, mivel kultúránkban a nők fokozott szociális megerősítésben részesülnek érzelmeik kinyilvánításakor, a férfiaknál pedig a túlsúly az emotikonok és a humor egyéb formáinak arányában lesz megfigyelhető.

3. Módszerek

3.1. Résztvevők

A kutatás során hozzáférés alapú mintavételi eljárást alkalmaztam. Összesen 375 személy szolt hozzá a hirdetéshez, a nemek megoszlása a következőképp alakult: 240 nő és 175 férfi. Az életkori adatok statisztikai elemzésétől eltekintettem, mivel azokat a felhasználó nem köteles közzétenni, sem a regisztráció alkalmával megadni. A vizsgálat bármely Facebook-felhasználó számára hozzáférhető hírfolyam elemzéséből származik, az analízisnek és a közzétett eredményeknek azonban nincs olyan pontja, ahol bármely résztvevő név szerint azonosítható lenne.

3.2. Vizsgálati eszközök

A rendelkezésre álló szövegek vizsgálatához az Atlas.Ti 5.5 tartalomelemző szoftver alkalmazását választottam, amely strukturálatlan jelentésteli adathalmaz feltáró elemzésére alkalmas. Célja a szövegben levő tartalmi mintázatok azonosítása, ezek együttjárásainak jelölése, azaz kódolása. A kódolás előtt lehetőség nyílik arra, hogy átfogó képet kapjunk a szövegben megjelenő szószintű tartalmakról. A kapott adatok az Atlas Word Cruncher funkciójának segítségével egy Excel-táblázatba menthetők. A kódolást követően lehetővé válik a vizsgált szövegek szerkezetének, funkcióinak pszichológiai kibontása (Bruner 1987).

3.3. A vizsgálat leírása

A korpusz speciális jellege miatt a szövegtörzs folyamatosan bővült; 388 hozzászólás után elért egy viszonylag stabil pontot, amikor – a keresés eredményességéből kifolyólag – már több órán keresztül nem bővült az üzenetfolyam. Ekkor történt a korpusz rögzítése.

4. Eredmények

4.1. Előelemzés: Word Cruncher

A Word Cruncher segítségével történő előelemzésből a következő gyakorisági mutatók olvashatók le: a korpuszt összesen 6051 különböző szóalak alkotja. Ebből leggyakrabban az egyszerű smiley (:)) 162 alkalommal, az orrot is formázó (:-)) tizenhét-szer fordult elő a kódolt szövegben. Az összes, a következő szótól legalább egy szóközzel elválasztott emotikon 211-szer található meg a korpuszban, a szóköz nélkül a következő szóhoz kapcsolódó alakokat is beleértve ez a szám 311. Az érzelmek kinyilvánításának ez a módja a legáltalánosabb és a leggyakoribb a vizsgált szövegben.

35 esetben szólítják keresztnéven a hirdetés közzétevőjét (*Balázs*), erősítve ezzel a személyes kapcsolatot. A *bár* kötőszó 10 alkalommal fordul elő, a *csak* 29-szer, a *de* 42-szer, ami valamilyen kritikai észrevétel megfogalmazására utal. A *ha* feltételes kötőszó szokatlanul gyakori (46) előfordulása is egy elmulasztott lehetőségre utal. A bicikli és szóváltozatainak (*bicó, bike, bicaj, bringa, kerékpár* stb.) előfordulása 67, ami egyértelmű reflektálás, visszautalás a hirdetésbeli felhívásra.

10 alkalommal dicsérik a közzétevő *dumáját*, azaz a kereső hirdetés szokatlanul eleven és egyedi stílusát. Összesen hétszer fogalmazódik meg nyílt gratuláció, míg manifeszt biztatás (*hajrá* és változatai) 67 alkalommal, továbbá a drukkolás változatos szóalakok formájában 21-szer bukkan fel. 16-szor kerül szóba az *ember*, illetve az *emberiség*, ami e kontextusban arra utal, hogy a poszt megérintette olvasóinak lelkét. A *fel-* igekötővel kezdődő, dinamikus, érzelmi indítást jelentő igék (*felpezdít, feltámad/feltámaszt*) 11 alkalommal számlálhatók meg. 15-ször fordul elő a *kér* ige, ami a visszajelzés fontosságára utal, a *lány* 24-szer, ami szintén a megnövekedett kíváncsiság következménye.

A megosztásra vonatkozó, a társakhoz csatlakozó magatartás az *is* szócska használatában érhető tetten, mindösszesen 113 alkalommal, 23-szor pedig valamilyen módon az ismerősökre/ismeretségre tesznek utalást az online felhasználók. Az *osztás, megosztás* szavak szó szerinti előfordulása 108.

A *kadmium*, amely nyilvánvalóan ritka szónak számít, a hirdetés szövegében található előfeszítés miatt 13 esetben fordul elő ismét, csakúgy, mint az enyhén tájnyelvi színezetű *tutyi* 9 találattal. A *keresés* szó és szinonimái 32 alkalommal fordulnak elő szövegszerte. A türelmetlenségre vagy saját múltbeli emlékekre utaló *már* időhatározót 39-szer rögzítette a program, a *megtalálás* szavainak dektálása 17. A *még* szó 25-ször fordul elő, a *sok* 56-szor, amely szintén az események figyelemmel kísérésének és az izgalommal teli várakozásnak lehet a következménye. Erre utalnak a *nagyon* szóváltozatai, nem kevesebb, mint 54 alkalommal. A visszajelzésre való igény 31-szer fogalmazódik meg a *tudasd* és változatainak formájában.

A *remény* és a hozzá kapcsolódó megfogalmazások (*remélem* stb.) 26-szor található meg a korpuszban, a *romantika* 13 alkalommal. Szintén a remény vagy bizonytalanság kifejezésére szolgáló *lehet* 36 esetben fogalmazódik meg. A bízódás a *hátha* szóalak formájában 12 esetben regisztrálható.

41-szer találkozhatunk a szöveg során a *jó* szóval és változataival, amely az érzelmi bevonódást erősíti. A *szerelem* és a *szépség* egyaránt csupán 8-szor, míg a *szerencse* és a jókívánságok (*szeretnék* stb.) 16 esetben kerültek feljegyzésre. A *siker* szóasszociációi 74-szer tűnnek elő, legtöbbször emotikonok és/vagy halmazott mondatvégi írásjelek (felkiáltójel) kíséretében. Az ösztönzés kifejezésére használt *támogat* négyszer, *szorít* hatszor, a *veled* tízszer, a *szurkol* 17-szer, a *drukcol* 21-szer fordul elő a kommentekben. A találkozásra vonatkozó szavak előfordulási száma 19.

4.2. Tartalomelemzés: Atlas

Az adathalmaz egyes hozzászólásai a jobb átláthatóság és a későbbi elemzés megkönnyítése érdekében a releváns információk mentén kategóriacímkéket kaptak. A nemek szerint a férfiak kommentjei MALE, a nők FEMALE kategóriákba kerültek. Amennyiben érzelmi reakciókat, emotikonokat tartalmazott a szöveg-egység, EMO címkét; ha a megosztásra tett utalás volt fellelhető, SHARE; ha dicsérte a hirdető merészségét és stílusát, COMPLIMENT; ha kritizálta a nem megfelelő reagálást, CRITIC; ha szarkasztikus megjegyzést fűzött hozzá, SARCASM; ha visszajelzést kért a hozzászóló vagy csak bővítette az ismerethalmazt, INFO; ha továbbfűzte a hirdetésbeli kerékpáros metaforát, METAPHER; ha bármilyen jellegű (kép-, videó-, szöveg-) idézetet tett közzé, CITE; ha sok szerencsét kívánt a párkereséshez, LUCK címkét kapott.

Az összes hozzászólás közül 240 tartozik női profilhoz, a fennmaradó 148 férfi felhasználóktól származik. 65 női hozzászólás tartalmaz bókot vagy dicséretet, a férfiaknál ez a szám 31, ami arányait tekintve (mivel a női hozzászólók száma közel kétszerese a férfiakénak) nagyon hasonló. Idézet felhasználása nők esetében csupán egyszer fordul elő, míg a férfiaknál ötször, továbbá a kerékpáros metafora továbbvitele csupán 2 esetben kötődött a nőkhöz, azonban nyolcszor a férfiakhoz, ami arra utalhat, hogy a nők érzelmeik kifejezésekor saját kútforrásból merítenek, míg a férfiak hajlamosabbak a már „bevált”, bejáratott forrásokhoz nyúlni.

Az érzelmi megnyilvánulások száma – beleértve az emotikonokat is – a női hozzászólásokban 202, a férfiakéban 117, ami nem mutat erőteljes nemi különbséget. A nők 7 esetben fogalmaztak meg kritikát; a férfiak 16-szor intéztek feddő szavakat Balázshoz, valószínűleg korábbi tapasztalataikból kifolyólag érezték az atyáskodásra feljogosítva magukat, megkímélendő a fiút a későbbi kudarcoktól. Szarkazmussal a nők 12 esetben éltek, a férfi felhasználók 23-szor élcelődtek Balázs gyámoltalanságán, amely arányaiban jóval gyakoribb a nők gúnyos megjegyzéseihez képest. Az okok minden bizonnyal a kritika magyarázatánál keresendők.

Szerencsét 130 alkalommal kívántak a nők, a férfiak csak 74-szer, ami azonban tekintettel a férfiak mintabeli alulreprezentáltságára, éppen megfelel a női hozzászólások arányának. Elismerően 66-szor nyilatkoztak a nőnemű facebookozók Balázsról és a hirdetéséről, a férfiak 37-szer. A megosztás verbalizálására 66 női és 45 férfi esetben került sor. Új megjegyzés hozzáfűzése a nőknél 85 esetben, a férfiaknál 56-szor valósult meg.

5. Megvitatás

Dolgozatomban különböző (és jórészt ismeretlen, ennél fogva nem vizsgálható) szociális háttérű és életkorú Facebook-felhasználók hozzászólásait vizsgáltam abból a szempontból, hogy a nemükkel szemben támasztott külső elvárásoknak

mennyire felelnek meg, ha online közegben történő spontán hozzászólásaikat megfigyeljük.

Megállapítható, hogy az előzetes feltevések csupán részben igazolódtak. A férfiak nem mutatták ki nehezebben érzelmeiket nőtársaikhoz képest, a nők mondanivalójukat pedig legalább olyan gyakran támasztották alá emotikonokkal, mint a férfiak. A kritika és a szarkazmus gyakoribb előfordulása azonban egybevág a férfiak hétköznapi beszédstílusával. Meglepő felfedezésnek bizonyult viszont a férfiak körében a képi eszközök (idézet, metafora) használata, amely „mankóként” funkcionálhat az emocionális közlések során.

A mintát képező csoportok szociális háttérének különbözősége és az eltérő életkori sajátosságok miatt valószínűsíthetően nagyobb és a nemek arányát tekintve kiegyenlítettebb mintára lenne szükség egy esetleges hangsúlyosabb és/vagy szignifikáns különbség kimutatásához.

Irodalom

- Bruner, Jerome 1987: Life as narrative. *Social Research* 54: 11–32.
- Carr, Caleb. T. – Schrock, David B. – Dauterman, Patricia 2012: Speech Acts Within Facebook Status Messages. *Journal of Language and Social Psychology* 7: 21–30.
- Christofides, Emily – Muise, Amy – Desmarais, Serge 2012: Risky Disclosures on Facebook: The effect of Having a Bad Experience on Online Behavior. *Journal of Adolescent Research* 10: 25–30.
- McLaughlin, Caitlin – Vitak, Jessica 2012: Norm evolution and violation on Facebook. *New Media & Society* 14/2: 299–315.
- West, Laura E. 2010: *Facework on Facebook: how it legitimizes online community membership and enables linguistic socialisation through intertextuality*. Thesis. (M. S.), Georgetown University.
- Williams, Amanda L. – Merten, Michael J. 2009: Adolescent's Online Social Networking Following the Death of a Peer. *Journal of Adolescent Research* 24: 67–90.

[Lektorálta: Veszelszki Ágnes]

Katarzyna Desbordes-Korcsev

SÉRTŐ-E A LENGYEL SZLENGBEN A RENDŐRÖKRE HASZNÁLT PSY [KUTYÁK] KIFEJEZÉS? A LENGYEL FRAZEOLÓGIZMUSOKBAN RÖGZÜLT KUTYA TULAJDONSÁGAINAK KÉPE

1. Bevezetés

A lengyel nyelvben, és főleg ennek szleng változataiban, igen nagy számban találhatók a rendőrségre és a szolgálatában álló munkatársaira vonatkozó szinonimák, ami valószínűleg a rendőrök és az alvilág rendszeres interakciónak köszönhető. A lengyel börtönökben és az alvilágban használt nyelv változat, az ún. *grypsera* állandó változásokon és szókincs bővítésen megy át. A mindenkori változások az egyik oldalról biztosítják az ebben a közegben mozgó és gyakran az állam jogrendszerébe ütköző tartalmak, természetüknél fogva nem nyilvános, információk titkosítását, a másik oldalról lehetővé teszik a bandán belüli összetartozás kifejezését, illetve az adott csoportba nem tartozó idegenek kirekesztését. Az alvilági nyelvváltozat harmadik fontos funkciója az oktatás és a tapasztalatátadás, ami a sajátos tematikája miatt a köznyelvről erősen eltérő fogalomkészletet igényel. Megfigyelhető, hogy az egyszer megfejtett, mások által is használt, illetve a köznyelvbe bekerült kifejezések folyamatos módosításra szorúlnak (Rodasik–Ćwiertnia–Zat’ko 2013).

A lengyel egynyelvű szótárakban található POLICJA (rendőrség) fogalmának általános definíciója egyformán fedi le a rendőrséget, mint: 1. állami, rendfenntartó szervezetet, 2. ennek tagjait csoportban, illetve 3. a szervezet székhelyéül szolgáló épületet (Dereń–Polański 2012). Ennek ellenére a következő szinonimák kizárólag a rendőrökre vonatkoznak, és nem alkalmazhatóak a szótári jelentés többi részére, azaz épületre, illetve magára a szervezetre sem. A dolgozatban a fogalomnak csak a második jelentésre, azaz a rendőrség munkatársaira és rájuk vonatkozó kifejezésekre fogok összpontosítani.

A mai lengyel nyelvben előforduló a rendőrökre vonatkozó szinonimákat a következők szerint lehetne csoportosítani:

- humoros kifejezések, amelyek eredete az egyenruha jellegzetes két színeiben keresendő: *niebiescy* ‘kékek’, *smurfy* ‘hupikék törpikék’
- eufemizmusok: *smutni panowie* ‘szomorú urak’; *panowie władza* ‘hatalom urak’, *mundurowi* ‘egyenruhások’
- sértő kifejezések, amelyek a nyelvnek a szleng és *grypsera*, a börtönökben kialakult változatából, nagyrésztben a filmipar termékein át bekerültek

a köznyelvbe: *gliny* 'agyagok', *gliniarze* 'agyag + szakmajelző képző', *pały* 'botok', *psy* 'kutyák'

– vulgáris kifejezések: *kurwy* 'kurvák', *mendy* 'lapostetvek'.

A felsoroltak közül a PIES 'rendőr', illetve PSY 'rendőrök, rendőrség' szerintem a legérdekesebbek, mivel olyan kifejezések, amelyeket az alvilági vagy különböző szubkultúrákba tartozó nyelvhasználók határozottan sértőnek és lenézőnek szánnak, ennek ellenére a megkérdezett rendőrök, bár a megnevezést soha nem használják saját magukra vonatkozóan, azt állítják, hogy nem is sértő, sőt kiemeli a szakmai eredményességüket és elszántságukat. A jelen cikket ezen el-
lentmondás megfejtésének szánom.

A PSY kifejezés használata ebben az értelemben teljes Lengyelország területén megfigyelhető. Valószínűleg a Władysław Pasikowski által rendezett (1992) *Psy* című film (magyarul: *Hekusok*) nagy sikere hatására, illetve ennek közvetítéssel bekerült a köznyelvbe, de mai napig nem szerepel az egynyelvű szótárakban – kivételt képeznek a hip-hop zenével kapcsolatos és egyéb szubkultúrák nyelvhasználatával foglalkozó publikációk (Fliciński–Wójtowicz 2007, Dziurda–Choroba 2013).

2. A szótári definíció

A PIES 'kutya' szó a közös szláv szókinszbe tartozik, a korábbi etimológiája pedig bizonytalan. A lengyel szótörténeti szótárak a szanszkrit *peṣus*-t ('marha, házi állat' – mivel a kutyák az első házasított állatok közé tartoztak), vagy az avesztai *spasyeiti*-t ('figyel') és latin *speciō*-t ('néz, figyel' – mivel a kutyák haszonállatok őrzői voltak), illetve az ószláv **pъstrъ*-t ('tarka, színes') jelölik forrásnak.

A lengyel egynyelvű szótárakban a PIES fogalmának definíciója minden esetben erősen hangsúlyozza az állat házasított mivoltát, illetve a kiváló szaglását és hallását. Ezeken kívül felmerül, hogy könnyen betanítható különböző munkák elvégzéséhez (Dereń–Polański 2012), illetve otthon kedvtelésből, az ember társaként, szórakozásból tartható (Sobol 1999).

3. A frazeologizmusok és a közmondások

A szótári definícióknál sokkal teljesebb képet a PIES fogalmáról a lengyel nyelvben a rögzült kifejezések: a frazeologizmusok és a közmondások adják.

A KUTYA több tíz rögzült szókapcsolatnak, ezen belül káromkodásnak, illetve szólásnak és közmondásnak az alapja. Az összegyűjtött frazeologizmusok nagyon részletes képet adnak a lengyel nyelvben rögzült kutyákkal kapcsolatos sztereotípiákról, mivel a nyelvhasználók nagyon sok kutyára vonatkozó jellemzőt rögzítettek bennük, illetve lehetőséget adnak a kutya fogalmának világnyelvi képének meghatározására.

A KUTYA nyelvi képe a lengyel nyelvben két doménből tevődik össze: az ÁLLAT és az EMBER. Ez lényegesen kiegészíti a szótári definíciókat. Az általánosságban a természetes kategorizálásban és minősítésben használt antropocentrikus ellentétpárban: „az ember = jó”, „az állat = nem jó” lehet keresni a címben feltett kérdésnek megfejtését – a rendőrök a jó, emberi kutyával azonosulnak, a bűnözők a rossz, állati kutyát akarják látni bennük, de ez a túlegyszerűsített gondolatmenet, bár helyesnek tűnik, nem ad teljes képet a valóságról, nem válaszolja meg a címben feltett kérdést. Ennek ellenére megfigyelhető, hogy sokkal több frazeologizmusban megtaláljuk a KUTYA szót a ROSSZ szinonimájaként: *zły jak pies* 'rossz, mint egy kutya', *psia wachta* 'kutyaváltás' (éjfél és reggel 4 óra között, legrosszabbnak tartott műszak), *czuć się jak zbity pies* 'úgy érzi magát, mint a megvert kutya' [beteg, rosszul van], *pieski charakter* 'kutyatermészet', *pójść na psy* 'kutyákra ment – tönkre megy', *psi obowiązek* 'kutyakötelesség' (az a kötelezettség, amit feltétlenül teljesíteni kell, bár gyakran kellemetlen), *pogoda pod psem* 'időjárás a kutya alatt', és jóval ritkábban a JÓ szinonimaként: *psi węch* 'kutyaszaglás'.

Az összegyűjtött, több mint száz nyelvi példa elemzése során a következő jellemzőket sikerült meghatározni:

A kutya megelégszik a legrosszabb minőségű étellel. A háztartásban tartott kutyák mindenevők, és főleg szegényebb családoknál, gyakran gyenge minőségű ételt esznek, kényszerből nem válogatósak: *Tanie mięso jedzą psy* 'Olcsó húst a kutyák eszik', *Jak się pies wypości to zje i kości*. 'Ha a kutya eleget böjtöl, meg-eszi a csontokat is', *Zje pies ości, gdy nie ma kości*. 'Megeszi a kutya a halszállkakat is, ha nincs csont', *Przy nim to się i pies nie pożywi*. 'Mellette egy kutya sem fog jól lakni'.

Gyakran marad éhen: *Głodny jak pies* 'Éhes, mint a kutya'.

A kutya szereti a hasát, sokat tud enni: *Brzydzi się jak pies sadłem* 'Undorodik, mint kutya a szalonnától', *Każdemu psu kość luba* 'Minden kutya szereti a csontot', *Rośnie pies to i zęby rosną* 'Amikor nő a kutya nő a foga is'.

Általában legrosszabb minőségű dolgokat kap, ezekkel megelégszik, nem válogatós: *Tanio kupisz psom wyrzucisz. Co się kupi tanie, psom się to dostanie* 'Amit olcsón veszel, eldobod a kutyáknak', *Tanie mięso jedzą psy* 'Az olcsó húst a kutyák eszik meg', *Nie dla psa kielbasa, nie dla kota szperka* 'Kutyának nem jár kolbász, macskának szalonna. Annyira, hogy az, amit a kutya sem képes megenni, már biztos semmire nem jó: *I pies by tego nie zjadł* 'Ezt a kutya sem enne meg, *Aniby tego pies nie powąchał* 'Ezt kutya sem szagolná meg', *I pies nie chwyci boby się otrul* 'Ezt kutya sem kapná be, mert mérgező'.

Megvédi magát, ha kell, támad: *Nie ciągnij psa za ogon, bo cię ukąsi* 'Ne húzd a kutya farkát, mert megmar', *Nie drażnij psa, bo cię ukąsi* 'Ne bosszantsd a kutyát, mert megmar', *I pies kąsa rękę pana, gdy go ta zanadto drażni* 'A kutya is megmarja a gazdája kezét, ha az túlságosan ingerli', *Najgorszy pies, co milczkiem gryzie* 'Legrosszabb kutya az, mely csendesen harap', *Pies pocziwszy*

od człowieka nim ukąsi pierwszej szczeka 'Egy kutya jóval rendesebb az embernél, ugat mielőtt megharap', *Małe pieski szczekają a duże kąsają* 'Kis kutyák ugatnak, nagyok harapnak', *Pies, co bardzo szczeka nie bardzo kąsa* 'Az a kutya, amelyik ugat, nem nagyon harap'.

Megvédi a gazdáját: *Chowaj psa, bo Cię wiernie broni, koń cię obje strzeż się koni, ale nie paś nigdy człeka, bo cię obje i obszczeka* 'Tartsál kutyát, mert hűen megvéd, a lovak megeszik mindenedet, vigyázz a lovakkal, és soha ne legeltesél embert, mert megeszi mindenedet, és majd körbe is ugat', *Daj psu pokój, da ci dwa* 'Adjál a kutyának békét, ő ad neked kettőt'.

Védelemre és támadásra egyaránt, fegyverként használják: *Poszczuć kogo psami* 'Valakire kutyákat uszít'.

Hagyja magát verni: *Czy psu chleba, czy psu kija wszystko jedno* 'Kutyának kenyeret, vagy botot – mindegy', *Psa chlebem, psa kijem wszystko jedno* 'Kutyát kenyérrel vagy bottal – mindegy', *Bij psa a będzie księdzem* 'Verd a kutyát és pap lesz belőle', *Bitemu psu tylko kij ukazać* 'Vert kutyának elég csak megmutatni a botot', *Kto chce psa uderzyć zawsze kij znajdzie* 'Aki szeretne megütni egy kutyát, az mindig megtalálja a botot', *Czuje się jak zbity pies* 'Úgy érzi magát, mint egy megvert kutya' [rosszul érzi magát].

Van gazdája: *Leżeć u nogi jak pies* 'Fekszik a lábánál, mint egy kutya' [engedelmeskedik], *Służyć komu na dwóch łapkach jak piesek* 'Két hátsólábán szolgálja, mint egy kiskutya', *Pies kaczkę schwytał a pan zjadł* 'A kutya elkapta a kacsát, a gazdája megezte'.

Nincs gazdája: *Bezpański pies* 'Gazdátlan kutya'.

Hű a gazdájához: *Prawdziwy przyjaciel to twój pies* 'Igaz barát a kutyád', *Byś swojemu psu i nogę uciął, przecie on za Tobą pójdzie* 'Ha levágnád a kutyád lábát, akkor is elmenne utánad', *Wierny jak pies* 'Hű, mint a kutya'.

Nem lehet benne bízni: *I wierny pies ugryzie pana* 'Hű kutya is megmarja a gazdáját', *Nieznamomemu psu nie trzeba dowierzać* 'Ismeretlen kutyának nem lehet hinni', *Pies się łasi a kąsa* 'A kutya kedveskedik de harap is', *Psa głaskaj, ale kija z ręki nie puszczaj* 'Simogasd a kutyát, de a botot a kezedből ne engedd', *Koło krzaku, koło bzu nie wierz chłopu, jako psu* 'Bokor mellett, orgona mellett ne higgy férfinak, ahogy a kutyának sem', *Cudzemu psu, koniowi i żonie nie wierz* 'Más kutyájának, lovának és feleségének ne higgy'.

Hazudik: *Kłamie jak pies. Łga jak pies* 'Hazudik, mint a kutya', *Psu i chłopu nigdy nie trzeba wierzyć* 'Kutyának és férfinak nem kell hinni', *Kręci jak pies ogonem* 'Kerüli az igazságot, mint ahogy a kutya a farkát csóválja'.

Nem ismeri el az ember vezetői pozícióját: *Rzuca się (ciska) jak pies na łańcuchu* 'Nyugtalanul dobálja magát, mint kutya a láncon', *Urwać się jak pies z łańcucha* 'Elszabadul (elszakad), mint kutya a láncáról'.

Elismerte az ember vezetői pozícióját: *I pies na uwięzi igra z łańcuchem, do którego się przyzwyczaił* 'A láncon tartott kutya is játszik a láncsal, melyet megszokott'.

Az ember egyenlő társa: *Jak ty z psem, tak pies z tobą* 'Ahogyan te a kutyával, úgy a kutya teveled'.

Dolgos: *Gdy pies czuwa pasterz zasnąć może* 'Mikor a kutya őrködik, a juhász aludhat', *Pies dobry za hajduka* 'Jó kutya hajdúknak is jó'.

Lusta: *Idź psie, idź ogonie, idź sam panie* 'Menj kutyám, menj farkam, menj te magad uram', *Idź psie, idź ogonie: pies leży ogon nie bieży* 'Menj kutyám, menj farkam: kutya fekszik, fark nem megy', *Jak pies robi, tak pies chodzi* 'Ahogy dolgozik a kutya, úgy jár' [mezítláb jár, mert nem dolgozik], *Trudno psem orać* 'Nehéz kutyával szántani', *Pies do roboty* 'Munkához kutya', *Psim swędem* 'Kutya szaglásával' [elérni valamit könnyen, munka nélkül].

Nem dolgozik ingyen: *Gdzie psa karmią tam i szczeka* 'A kutya ott ugat, ahol etetik', *I pies ogonem nie kiwnie jak mu chleba nie dasz* 'A kutya sem mozdítja a farkát, ha nem adsz neki kenyeret', *Pies za darmo nie szczeka* 'A kutya sem ugat ingyen'.

A munkája nincsen megbecsülve, az eredményei gyakran nem neki járnak: *Pies kaczkę schwytał a pan zjadł*. 'A kutya elkapta a kacsát, a gazdája megette'; *Nie zawsze się dobremu psu dobra kość dostanie* 'Nem mindig a jó kutyának jár a jó csont'; *Być za psa. Mieć kogo za psa* 'Kutyaként van itt, kutyának látják' [nincsen megbecsülve], *Pomiatać kim jak psem*. = Úgy bánik vele, mint a kutyával, *Stary pies i stary sługa najczęściej kończą w nędzy* 'Az öreg kutya és az öreg szolga általában nyomorban végzik'.

Maga nem tud a dologból hasznot húzni, de mást sem hagy: *Pies na kości leży sam nie je, a komu nie da* 'A kutya fekszik a csonton, maga nem eszik másnak nem hagy', *Pies ogrodnika sam nie je, a komu nie da* 'A kertész kutyája – maga nem eszik, másnak nem hagy', *Pies siana nie zje i krowie nie da* 'A kutya nem eszi meg a szénát, de a tehénnek sem hagy'.

Munkájából maga akar hasznot húzni: *Psi odjęli owcę wilkowi, a zjedli ją sami* 'A kutyák elvették a birkát a farkasoktól, és maguk ették meg'.

Okos: *Jeden pies pędzi stado owiec* 'Egy kutya az egész birkanyáját tereli', *Nie darmo pies szczeka* 'Nem feleslegesen ugat a kutya', *Pies dobry na wiatr nie szczeka* 'Jó kutya nem ugat szélnek' [nem ugat feleslegesen].

Buta: *Goni jak pies za własnym ogonem* 'Fut, mint kutya a farka után'.

Tanulékony: *Pies nie wraca tam, gdzie mu raz dobrze skórę obito* 'A kutya nem megy vissza oda, ahol egyszer megverték', *Nie pójdzie tam pies gdzie drugi skowyczy* 'A kutya nem megy oda, ahol egy másik nyávog'.

Nehezen tanul: *Jaki pies do kościoła, taki z kościoła* 'Amilyen a kutya a templomba, olyan a templomból', *Pies szedł z pielgrzymką, a jak gryzł gryzie* 'Ment a kutya a zárándokokkal, de ahogy harapott úgy harap tovább'.

Ismeri az embereket: *Dobry pies od złodzieja mięsa nie je* 'A jó kutya a tolvajtól nem fogad el húst', *Pies nigdy nie szczeka na swego tylko na obcego* 'A kutya csak az idegenekre ugat', *I pies poznaje swojego gospodarza* 'A kutya is felismeri a gazdáját'.

Nem ismeri az embereket: *Pies szczeka i na księży* 'A kutya a papokra is ugat'.

Gyáva: *Pies szczeka a ucieka* 'A kutya ugat, de elfut', *Pies bojaźliwy więcej szczeka jak gryzie* 'A gyáva kutya többet ugat, mint harap'.

Életnehézségekben edzett, erős: *Dlatego pies kość gryzie, że twarda* 'Azért rágja a kutya a csontot, mert kemény', *Psa żal wyrzucić* 'Már a kutyát is nehéz kidobni' [nagyon rossz időjárásról], *Przeżyło psisko niejedno zimnisko* 'Nem csak egy telet élt át a kutya'.

Erős a szervezete, gyorsan épül fel: *Goi się jak na psie* 'Gyógyul, mint seb a kutyán' [gyorsan]

Gyenge, kényes: *(Delikatny jak) francuski piesek* '(Érzékeny), mint a francia kiskutya', *Piesek salonowy, pokojowy* 'Szalon, szoba kutya'.

Többen vannak egyformák: *Wszystko jedno tamto pies a to sobaka* = Egyik kutya, másik eb, *Jak psów*. 'Mit a kutyák' [sokan], *Nie jednemu psu łyseć* 'Nem csak egy kutyának Bodri a neve'.

Segít a fajtársainak: *Pies psa nie zje* 'Kutya a kutyát nem eszi meg', *Pies psu ogona nie urwie*. 'Kutya kutyának nem tépi le a farkát'.

Nem segít a bajtársainak: *Pies psa gryzie, świnia świnie broni* 'Kutya kutyát harap, disznó disznót véd', *Pies psa oszukał* 'Kutya kutyát csapott be', *Zje pies psa jak nie ma zająca* 'Megeszi a kutya a kutyát, ha nincs nyúl'.

Állandóan konfliktusban áll a fajtársaival: *Gdzie jedna kość, a dwa brytany tam pokój nieznany* 'Ahol van egy csont és két kutya, nem tudják mi a béke', *Gdzie się swoje psy kłają niech się cudze nie mieszają* 'Ahol a házi kutyák egymást harapják, idegenek ne avatkozzanak be', *Dwa psy w kuchni się nie zgodzą* 'Két kutya a konyhában nem tud egyetérteni'.

Hú a fajtársaihoz, az állandó konfliktusok ellenére: *Domowe psy, choć się gryzą, cudzego razem pożerają* 'A házi kutyák bár egymást harapják, az idegent együtt eszik meg', *Domowe psy dopiero się kłasy, a zaraz się liżą* 'A házi kutyák mostanáig harapták egymást, most nyalják egymást'.

Hangos: *Co po psie w kościele, kiedy pacierza nie mówi* 'Mire jó a kutya a templomban, ha nem tud imádkozni' [csak ugat], *Gdy stare psy szczekają niech się młode nie mieszają* 'Mikor az öreg kutyák ugatnak, a fiatalak ne szóljanak bele, *Małe pieski szczekają a duże kłają* 'Kicsi kutyák ugatnak, nagyok harapnak', *Nie trzeba mu psa, bo go baba obszczeka* 'Nem kell neki kutya, az asszony morog rá', *Pies pocziwszy od człowieka nim ukąsi pierwej szczeka* 'A kutya rendesebb embernél: mielőtt megharap ugat', *Pies szczeka wiatr niesie* 'A kutya ugat, a szél viszi', *Pies, co bardzo szczeka nie bardzo kąsa* 'Kutya, aki nagyon ugat nem nagyon harap', *Psie głosy nie idą w niebiosy* 'A kutya ugatás nem ér fel a mennybe', *Psy szczekają karawana jedzie dalej* = A kutya ugat, a karaván halad, *Psy wyją a miesiąc świeci* 'A kutyák vonyítanak, a hold világít', *Tylko pies dobry, kiedy szczeka* 'Csak az a kutya jó, aki ugat'.

Csendes: *Najgorszy pies, co milczkiem gryzie* 'A legrosszabb kutya az, amelyik csendesen harap'.

Türelmes: *Czekaj, piesku, aż kobyła zdechnie, będziesz ją jadł* 'Várd meg kedves kutyám, hogy dögöljön meg a gebe, majd megeszed'.

Óvatos: *Zabierać się do czegoś jak pies do jeża* 'Úgy közelít, mint kutya a sündisznóhoz'.

Kitartóan küzd az ellenségei ellen: *Życ jak pies z kotem* 'Élnek, mint kutya a macskával'.

Legbátrabb a saját területén: *Każdy pies na swych śmieciach śmielszy* 'Mindenkutya a saját szemétdombján a legbátrabb'.

A felsoroltakon kívül nagyon széles a lengyel nyelvben a kutyákkal kapcsolatos szidások és káromkodások választéka: *Bodajby Cię psy zjadły!* 'Bárcsak megenének a kutyák!', *Na psa urok!* 'Kutya bájára!', *Niech cię jasne psy obesrają!* 'Hogy szarnának le a világos kutyák!', *Pies ci mo rdę liza!* 'Hogy a kutya nyálná a szádat!', *Pies cię trąca!* 'Hogy a kutya bökjön beléd!', *Pies z nim tańcował!* 'Táncoljon vele a kutya!', *Taka Twoja pieska niebieska! Pieska twoja niebieska!* 'Kék kutyád!', *Psia jego nędza!* 'Kutya nyomora!', *Psia kość słoniowa z dębowego drzewa!* 'Kutya elefántcsontja tölgyfából!', *Psia kość! Psiakość!* 'Kutya csont!', *Psia para!* 'Kutya gőz!', *Psia dusza!* 'Kutya lélek!', *Psianoga!* 'Kutya láb!'.

Az összegyűjtött vulgarizmusokon belül erősen különálló csoportot alkotnak a kutyától való származásra utaló kifejezések, melyek igazán sértők, bántók. Ezek a kifejezések a szidás direkt címzettjére, a felmenőire és a lemenőire egyaránt vonatkozhatnak: *Ty psie!* 'Te kutya!', *Sobacza go mać!* 'Kutya anyja!', *Psi syn!* 'Kutyafia!', *Psia mać! Psiamać!* 'Kutyaanyja!', *Psia wasza krew! Psiakrew! Psia jucha!* 'Kutya vér(ed)!'. Ezekben a példákban a KUTYA fogalom köré a kifejezetten leminősítés, lenézés céljából létrejött szókapcsolatok épülnek – ezekben a kifejezésekben a kutya jelképezi: a rosszminőséget, a megaláztatást, a rossz származást, illetve a nehéz életkörülményeket.

4. Összegzés

Az összegyűjtött frazeologizmusok óriási mennyisége egyértelműen azt bizonyítja, hogy a háziasított kutya jelentős szerepet tölt be az ember életében. Régóta a társa, a segítője és a védelmezője. Valószínűleg ezért a KUTYA fogalmának konceptualizációjának nagy része a SZEMÉLY profilba tartozik. Ennek ellenére alig találni olyan kifejezéseket, amelyekben kutya az ember egyenlő társaként szerepelne – leginkább segít, védi az embert és a vagyonát, teljesíti az utasításokat, aláveti magát az ember, azaz a hatalom akaratának. Lehetséges, hogy ez a jellemvonása szolgált alapul a *policjant* = *pies* (rendőr = kutya) szinonimapár kialakulásában, mivelhogy a rendőr hűségesen szolgálja a felette levő hatalmat, azaz az országot, teljesíti a parancsokat, aláveti magát a szabályoknak. A rendőrség metaforikus ábrázolását megtapasztaljuk az olyan kutyákkal kapcsolatos szólásokban is, amelyekben hangsúlyos szerepet kap a zárt, összetartó, de konfliktusoktól nem mentes csoportban történő élet és munkavégzés, vagy az, hogy a csoport tagjai szinte megtévesztően hasonlítanak (az egyenruha szerepe), illetve a nehéz körülmények között történő szolgálatteljesítés és a gyenge bérezés.

Látszik, hogy a kutyákkal kapcsolatos szólásokban és közmondásokban a nyelvhasználók a jellemzők igen szélsőséges palettáját rögzítették. Szinte minden esetben egyértelműen lehet őket ellentétekből álló párokba rendezni: jó – rossz, okos – buta, tanulékony – nehezen tanul, ismeri – nem ismeri az embereket, dolgoz – lusta, hangos – csendes, erős – gyenge, bátor – hagyja magát verni, jutalom nélkül is szorgosan dolgozik – nem dolgozik ingyen.

Nagy valószínűséggel ezek az ellentétek eredményezik a nyelvhasználatban megfigyelt kettősséget a PSY kifejezés és a vele kapcsolatos minősítés értelmezésében, illetve magyarázatául szolgálhat annak a jelenségnek, hogy más céllal (általában sértő, lenéző) használja a kifejezést az alvilág, illetve a rendőröknél ugyanaz a kifejezés más hatást ér el (általában az ismert szándék ellenére inkább elismerőnek igyekszik értelmezni). Ez teszi lehetővé a lengyel nyelvben rögzült igen összetett és gazdag prototipikus kutyaképet. A felhasználók különböző csoportjai valószínűleg a hozzájuk éppen közelebb álló, az aktuális célnak, szándéknak megfelelő jellemzőket veszik figyelembe. A rendőrök az okosságot, a tanulékonyt, a jó szaglást, a dolgozóságot, az edzettséget, a hűséget és az összetartozást, a kitartást emelik ki. A rendzavarók a butaságot, lustaságot, illetve azt, hogy a kutya hűen, vakon szolgálja a gazdáját, és hagyja magát megverni, illetve hogy képes haszon nélkül, szinte ingyen dolgozni.

Források

- Anusiewicz, Janusz – Skawiński, Jacek 1996: *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa–Wrocław: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dąbrowska, Anna 1998: *Słownik eufemizmów polskich, czyli w rzeczy mocno, w sposobie łagodnie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Dereń, Ewa – Polański, Edward 2012: *Wielki słownik języka polskiego*. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe.
- Długosz-Kurczabowa, Krystyna 2008: *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dziurda, Magdalena – Choroba, Piotr 2013: *Słownik gwary młodzieżowej tylko dla dorosłych*. Toruń: Wydawnictwo Literat.
- Fliciński, Piotr – Wójtowicz, Stanisław 2007: *Hip-hop słownik*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grochowski, Maciej 1996: *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kłosińska, Katarzyna 2011: *Słownik przysłów - Przysłownik*. Poznań: Wydawnictwo Publicat.
- Koślicka, Karolina 2009: *Słownik hip-hopu*. Toruń: Wydawnictwo Literat.
- Koutny Ilona – Jarmołowicz, Jolanta – Gizińska Csilla – Fórizs Emília 2000: *Węgiersko – polski słownik tematyczny Magyar – lengyel tematikus szótár*. Poznań: ProDruk.
- Krzyżanowski, Julian (szerk.) 1970: *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Podlawska, Daniela – Świątek-Brzezińska, Magdalena 2011: *Słownik frazeologiczny*. Warszawa – Bielsko-Biała: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Skorupka, Stanisław 1974: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Sobol, Elżbieta szerk. 1997: *Mały słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sobol, Elżbieta szerk. 1999: *Ilustrowany słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szober, Stanisław 1971: *Słownik poprawnej polszczyzny*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Szakirodalom

- Rodasik, Radosława – Ćwiertnia, Ewelina – Zat’ko, Jozef 2013: Język podkultury więziennej – gwara, język migowy, tatuaż. In: *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje*, XIII. Kraków: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego Apeiron. 116–141.

[Lektorálta: Bańcerowski Janusz]

Recenzió

Veszelszki Ágnes

**FELD-KNAPP ILONA (SZERK.):
BERUF UND BERUFUNG –
FREMDSPRACHENLEHRER IN UNGARN**

Budapest: Typotex Kiadó – Eötvös József Collegium, 2012.

Új, több nyelven megjelenő könyvsorozatot indított az Eötvös József Collegium tanárákadémiája, a Cathedra Magistrorum: *CM Lehrerforschung* címmel. A sorozat szerkesztője Horváth László, a Collegium igazgatója és Feld-Knapp Ilona, a CM vezetője. A 2010 óta a szakkollégiumban működő, a (nyelv)tanárképzést segítő műhely célja, hogy a leendő nyelvtanárok pályáját tudományorientált extra-kurrikuláris képzéssel egészítse ki. Így kívánnak megfelelni az EC-alapító Eötvös Loránd célkitűzésének, aki e szakkollégium alapfeladatául a színvonalas (tudós) tanárképzést szabta.

A Cathedra Magistrorum műhely kutatásának központi témái a didaktika (különösképpen az idegennyelv-oktatásé), a többnyelvűség, a tanulói autonómia, a tanulni tanulás, az új médiumok az oktatásban, ezeken kívül migrációs kérdésekkel is foglalkoznak. A munkában mind bent lakó, mint külsős kollégisták részt vesznek, neves magyarországi és külföldi vendégelőadók, szakértők vezetésével. E kutatói munka kézzelfogható eredményét jelenti a *Beruf und Berufung – Fremdsprachenlehrer in Ungarn* (a szójáték megtörése nélkül nem lefordítható) című, sorozatindító kötet, amelynek szerkesztője a műhelyvezető Feld-Knapp Ilona. A kötet mottóját a *Lehrerwissen – Lehrerdenken* (tanári tudás – tanári gondolkodás) fogalompáros adja. A szerzők között a szakterület ismert képviselői szerepelnek, de a szerkesztő lehetőséget adott pályakezdőknek (doktori és mesterképzésben részt vevő hallgatóknak) is a kötetben való megjelenésre, tapasztalatgyűjtő publikálásra. Az írások nyelve nagyrészt német, ám egy-egy cikk megjelent angol, spanyol, illetve francia nyelven is.

A kötet első írása a szerkesztőé, Feld-Knapp Ilonáé, aki a német mint idegen nyelv (Deutsch als Fremdsprache, DaF) oktatásának új, tudományos diszciplínaként való elfogad(tat)ásának történetéről írt. A bécsi professzor, Hans-Jürgen Krumm írásából fény derül arra, milyen új, aktuális kihívásokkal kell szembesülni az idegennyelv-tanárok képzésében. Krumm amellet érvel, hogy a hagyományos tanárképzés az ún. filológia-elvre épül, ami azt jelenti, hogy eszerint elegendő,

ha egy nyelvtanár a szaktudományos ismereteket elsajátítja – ám a tanárképzés az „oktatási kompetenciát” nem erősíti, nem fejleszt elegendő mértékben. E helyzet megoldására áll elő a szerző konkrét, a tanár(tovább)képzésben alkalmazható javaslattal.

Az ELTE dékánhelyettese, Károly Krisztina angol nyelvű, nyelvészeti alapokon nyugvó tanulmánya összeköti a diskurzuselemzést a nyelvoktatással, és az ún. diskurzuskompetenciának a tanárképzésben való megjelenésének szükségességéről szól. Boócz-Barna Katalin a német mint idegen nyelv oktatásában a tanárdiák interakciók sikeres megvalósításához szükséges tanári tudásról írt. Faix Dóra spanyol tanulmánya irodalomdidaktikai orientáltságú: azt mutatja be, mely irodalmi szövegek használhatók hatékonyan az idegennyelv-oktatásban (elsődlegesen a spanyol nyelv vonatkozásában). Vargyas Brigitta a francianyelv-oktatás magyarországi hagyományait foglalja össze cikkében.

Sámson Réka az új médiumok nyelvoktatásba való bekapcsolását taglalja, Bukus Beatrix az interkulturális kompetencia, Deme Anna az országismeret, Iványi Rudolf pedig a nyelvi tudatosság fontosságát emeli ki. Jakus Enikő az osztálytermen, iskolán kívüli nyelvoktatás és -tanulás (alternatív) lehetőségeit foglalja össze. Kovácsik Antal bemutatja az Eötvös Collegium némettanár-képzését. Érdekes kezdeményezés a „Miért legyek tanár?” típusú körkérdés, amelyre öt (leendő) tanár válaszolt: Taczman Andrea, Havasi Helga, Kolozsvári Emese, Perge Gabriella és Kráncz Eszter gyűjtötte össze a tanárrá válásuk motivációit. A kötetet egy konferenciabeszámoló és egy recenzió zárja, mindkettőt Perge Gabriella doktoranda írta.

A tanulmánykötet tipográfiai szempontból igényes, jó kézbe venni. A szokásosnál több eligazítást kap az olvasó a tartalomjegyzékből, amely a szerzőnéven, cikkcímen és oldalszámon kívül a szöveg absztraktját is tartalmazza.

A *Cathedra Magistrorum* – *CM Lehrerforschung* sorozata (az első megjelent munka alapján) ajánlható az oktatás, különösképpen az idegennyelv-oktatás legfrissebb eredményei iránt érdeklődőknek.

Tizer Vivien

**FÁBIÁN ZSUZSANNA – SZIJJ ILDIKÓ – SZILÁGYI IMRE –
DÉRI BALÁZS (SZERK.): GPS 60°**

Budapest, ELTE BTK Trefort-kert Alapítvány, 2014.

A *GPS 60°* címet viseli az a tanulmánykötet, amely Giampaolo Salvi, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Olasz Tanszéke tanszékvezető professzorának, a hazai és a nemzetközi romanisztika képviselőjének, számos nyelvészeti szakkönyv szerzőjének 60. születésnapja alkalmából született meg. Az ünnepeltet a magyar egyetemek bölcsészettudományi karainak romanista oktatói köszöntik írásaikkal, amelyek nyelvi és tartalmi sokszínűségükkel méltóképpen tisztelegnek a gazdag tudományos életművet és elismert professzori pályát magáénak mondható nyelvész munkássága előtt.

A 232 oldalas, tetszetős küllemű tanulmánykötet 2014 februárjában, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara kiadásában jelent meg. A szerkesztők (Fábián Zsuzsanna, Szijj Ildikó, Szilágyi Imre és Déri Balázs) felkérésére húsz romanista nyelvész vállalta, hogy tanulmányt készít a Salvi professzort köszöntő könyvbe.

A kötet két nagyobb részre osztható. Az első egységet a magyar és az olasz nyelvű köszöntő, illetve a szintén magyar és olasz nyelven is megírt előszó alkotja. Az előbbi összefoglalja az ünnepelt tudományos munkásságát és oktatói pályáját az egyetemi tanulmányoktól egészen napjainkig. Salvi professzor 1978-ban végzett a padovai egyetem bölcsészettudományi karán. Későbbi „mestere”, Lorenzo Renzi vezetésével készítette el diplomamunkáját, amely a *Gli ausiliari nelle lingue romanze e in altre lingue* címet viseli. 1980-tól tanít az ELTE BTK Olasz Tanszékén, amelynek 1997 óta vezetője, 2002 óta egyetemi tanárként. Kandidátusi fokozatát 1992-ben szerezte *La struttura della frase e l'ordine delle parole in galego-portoghese con considerazione dei fenomeni simili nelle altre lingue romanze* című munkájával, 2001-ben pedig az MTA doktora címet nyerte el *La formazione della struttura di frase romanza. Ordine delle parole e clitici dal latino alle lingue romanze antiche* című értekezésével. 2001–2005 között vezette az ELTE BTK Romanisztikai Intézetét, 1994-től a kari nyelvtudományi doktori iskola Romanisztikai Doktori Programjának vezetője.

Giampaolo Salvi nevéhez számos jelentős mű fűződik. *Introduzione alla filologia romanza* című, Lorenzo Renzi szerzőtársaként publikált munkája 1985-ben (és második kiadásban 1994-ben) jelent meg. Az italianista tanulmányokat folytatók körében alpművé vált a Laura Vanellivel közösen megírt *Grammatica essenziale di riferimento della lingua italiana* (1992) és ennek bővített, javított kiadása, a *Nuova grammatica italiana* (2004). Lorenzo Renzivel és Anna Cardinalettivel kö-

zösen szerkesztette a háromkötetes, az olasz nyelvtan minden szintjére kiterjedő *Grande grammatica italiana di consultazione* (1988–1995, 2001) című munkája. 2010-ben jelent meg az ő koordinálásával született történeti nyelvtan, a kétkötetes *Grammatica dell'italiano antico*, 2013-ban pedig szófajelméleti munkája, *Le parti del discorso* címmel. Tudományos munkáinak száma jóval százon felül van, műveire pedig már több mint négyszázszor hivatkoztak. Több külföldi egyetem (többek között Róma, Padova, Bellinzona, São Paulo) hívta meg oktatóként, és nemzetközi kongresszusokon is gyakran szerepel mondattani, dialektológiai és romanisztikai témakörökben. 2013-ban két rangos elismerésben részesült: olasz nyelvtörténet kategóriában neki ítéltek a tízévenként átadásra kerülő Galileo Galilei-díjat, illetve a firenzei Accademia della Crusca beválasztotta külső levelező tagjai közé.

A kötet második egységét az öt különböző újlatin nyelven megírt tanulmányok alkotják, amelyek bemutatásához célszerű a nyelvek szerinti csoportosítást választani. Kezdjük a francia nyelvű tanulmányokkal, amelyek közel egyharmadát teszik ki az írásoknak. Bárdosi Vilmos *Un mystérieux phraséographe du XVIIIe siècle* címmel a francia származású humanista jezsuita, Pomey Ferenc frazeológiai, lexikológiai és nyelvpedagógiai munkásságát vizsgálja, a 18. századi magyar nyelv fejlődésére és a magyar nyelvtanra gyakorolt hatása tükrében. Bors Edit *Nature et fonction des répétitions lexicales. Réflexions à partir de Notre jeunesse et Souvenirs de Charles Péguy* tanulmánya a francia író prózájában előforduló lexikális ismétlődések természetét és funkcióját, azaz különböző típusait, formáit és a szövegegységre ható szerepét tárgyalja. Gécseg Zsuzsanna *Prédication nominale en français: anomalies dans le paradigme des pronoms sujets* című írása a névszói predikációkkal foglalkozik, azon belül is azzal a problémával, hogy miért nem elfogadhatóak azok a szerkezetek, amelyeknek az alanya 3. személyű személyes névmás. Kiss Sándor Priscianus 6. századi latin grammatikus szófajelméleti nézeteit tárgyalja *Vers la notion moderne de la partie du discours: remarques sur la grammaire de Priscien* című tanulmányában. A szerző kiemeli Priscianus modern megközelítését, ami abban áll, hogy a hagyományos nyelvtanokhoz képest mondattani és szemantikai szempontok is részét képezik a leírásoknak. Nagy Andrea tanulmánya a *L' apparante synonymie de plusieurs, certain(e)s, quelques (-uns/unes). Problèmes de relations sémantiques des indéfinies dans une perspective textuelle* címet viseli, és a határozatlan determinánsok jelentéseinek problémáit vizsgálja a szöveg szintjén, referenciális és pragmatikai sajátosságokat figyelembe véve. Oszetzky Éva *Une histoire d'amour entre le français et l'italien* című írásában a reneszánsz-kori francia–olasz kulturális kapcsolatokat is figyelembe véve elemzi az olasz nyelvi hatásokat a franciában és az ezt ellensúlyozó törekvéseket, továbbá bemutatja az olasz nyelv nyomait a francia szóképzésben. Skutta Franciska *Les expressions spatiales dans les Lettres portugaises* tanulmányában az első klasszikus francia levélregényben, Guillera-gues *Lettres portugaises* című művében a „tér” kifejezéseinek szintaktikai és szemantikai jellemzőit tárgyalja. Az elemző kitér a fizikai terekre és az ezekhez kapcsolódó érzelmekre, utóbbiak már pszichikai terekként kerülnek bemutatásra.

A kötetbe hat olasz nyelvű tanulmány került be. Domokos György *Osservazioni sulla lingua della cancelleria milanese e di quella ferrarese nel secondo Quattro-*

cento című írása egy pályázat keretében jelenleg is zajló interkulturális történelmi-filológia kutatásra épül, amely a 15. század második felének ferrarai és milánói udvari diplomáciai levelezését vizsgálja. A szerző a dokumentumegyüttesben előforduló magyar tulajdon- és köznevek átírásának, illetve fonetikai, morfológia és mondattani sajátosságoknak a bemutatását helyezi tanulmánya középpontjába. E tágabb keretnek és a részletező bemutatásnak köszönhetően az olvasó a kutatás több szintjét is megismerheti. Fábián Zsuzsanna *Sándor Kőrösi, ricercatore dei prestiti italiani nell'ungherese* című tanulmánya a híres italianista tanárnak és első olasz–magyar nagyszótárunk megalkotójának lexikológiai munkásságát (azon belül is a magyarba bekerült olasz eredetű szavak vizsgálatát) foglalja össze. A szerző bemutatja Kőrösi *A magyar nyelvbeli olasz elemek* című, Fiumében 1892-ben megjelent munkának a felépítését és fontosabb megállapításait, továbbá elemzi az etimológiáihoz fűződő korabeli kritikákat, hosszabban elidőzve Karinthy Ferenc későbbi, nem éppen pozitív bírálatánál is. A tanulmány a kritikusabb nézeteket is mérlegelve hangsúlyozza Kőrösinek a legújabb szakirodalom tükrében (pl. EWUng) is kétségtelen érdemeit. Huszthy Alma *L'ordine delle parole in antico provenzale* című írása az óprovanszál szórendet, elsősorban a mondat elemeinek sorrendjét tárgyalja. A vizsgált szöveget a Vies de troubadours prózai műfajhoz tartozó razo-k alkotják, ezeken keresztül láthatjuk a V2-es jelenséget, a hangsúlytalan névmások elhelyezkedését, továbbá a mag és a periféria elkülönülését. A szerkezeti tulajdonságokat szemléletes ábrák is magyarázzák. Szilágyi Imre *Costruzioni all'infinito ne Il principe di Niccolò Machiavelli* című tanulmánya a főnévi igeneves szerkezeteket (a kontroll-, a műveltető, a *vedere* igével megalkotott, illetve a névelős szerkezeteket) vizsgálja a firenzei államférfi fő művében. A megfigyelések nemcsak a szóban forgó mű középkori firenzei nyelvére vonatkoznak, hanem a régi és a modern olasz nyelvet is összevetik, így párhuzamok és eltérések felállítását is lehetővé teszik. Tóth László az *Appunti sulla natura semantica del passato remoto* címet adta tanulmányának, amelyben a *passato remoto* igeidőt elemzi szemantikai és pragmatikai oldalról. A szerző bemutatja az igeidő különböző nyelvtani meghatározásait, majd az aspektust, azon belül is (neves nyelvészek megállapításaira is támaszkodva) a befejezett, illetve a folyamatos aspektus különbségeit részletezi. A tanulmány a *passato remoto* pszichológiai és emotív tartalmának leírásával zárul. W. Somogyi Judit *Parti del discorso in grammatiche antiche dell'italiano* tanulmánya a régi olasz nyelvtanok szófaji leírását, azon belül is Leon Battista Alberti, Giovanni Francesco Fortunio és Gian Giorgio Trissino nyelvтанát vizsgálja. A tanulmányból nem csak azt tudhatjuk meg, hogy a vulgáris nyelvre vonatkozó 16. századi grammatikák miben térnek el a hagyományos latin besorolási elméletektől, hanem az egyes nyelvtanokat egymással is összeveti a szerző. A tanulmány jól tükrözi a vulgáris nyelv első grammatikáinak szófajelméleti problematikáit.

A spanyol nyelvű tanulmányok közül több is foglalkozik fonetikai-fonológiai kérdésekkel. Baditzné Pálvölgyi Kata *La pronunciación de los préstamos procedentes del inglés en el castellano* című írásában az angolból átvett kölcsönszavakat vizsgálja azok kiejtésbeli sajátosságára fókuszálva. Korpusza 51 szóból áll, figyelmének középpontjában pedig a kettőshangzók és a schwa átvétele, a szóvégi -ng mássalhangzócsoporthoz átemelése és a hangsúly helye áll. Bárkányi Zsuzsanna

Reflexiones sobre la asimilación de sonoridad de la /s/ tanulmányában az /s/-nek zengő mássalhangzók előtti zöngésedését tárgyalja, megfigyeléseit hét anyanyelvi beszélő laboratóriumban vizsgált nyelvhasználatára alapozza. Két további írás morfológiai jellegű. Sziij Ildikó *La pronunciación de los verbos acabados en -iar/-uar en las lenguas iberorrománicas* című írása a spanyol, a portugál és a katalán nyelv -iar/-uar végződésű tőhangsúlyos igéit vizsgálja a hangsúly helyének szempontjából, továbbá ebből a szemszögből elemzi a fent említett nyelvek között fellelhető különbségeket. Morvay Károly az *Eabd* című tanulmányban kísérletet tesz a csaknem kétezer-kétszáz baszk segédigealak és az ötezernél is több rendhagyó ige rendszerezési keretének felvázolására.

Két tanulmány portugál nyelvű a kötetben. Csaba Márta *O uso das palavras formadas com os prefixos A(N)-, ANTI-, DES- e IN- no português europeu (PE) e no português do Brasil (PB)* című tanulmánya az európai és a brazil portugál prefixumait vizsgálja, amelyek tagadást, hiányt vagy ellentétet fejeznek ki. A szerző 25 ilyen prefixummal képzett portugál szó használatát és gyakoriságát elemzi. Fodor Antónia *O emprego do pretérito mais-que-perfeito simples do indicativo nas frases condicionais dos séculos XIV e XV* címmel ír az egyszerű régmúlt feltételes mondatokban való használatáról 14–15. századi portugál szövegekben, vizsgálva a modalitás és az idősíks szerepét is.

A tanulmánykötet ötödik nyelve a katalán, ezt Faluba Kálmán *Notes sobre el subjuntiu present en català: poliformisme als segles XV i XVIII* című írása képviseli. A szerző az első igeragozás kötőmódos alakjainak tükrében vizsgálja a szóvégi mássalhangzók lekopását és ennek hatását az igei paradigmában.

A tanulmányokat magyar nyelvű absztraktgyűjtemény, a szerzők elérhetőségének listája, továbbá a tartalomjegyzék zárja.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a Giampaolo Salvi munkássága előtt tisztelgő tanulmánycsokor bepillantást enged a hazai romanisztika jeles nyelvészeinek specifikus kutatási területeibe, és bemutatja ezekkel kapcsolatos eredményeiket. Az írások nemcsak a „hivatásos” romanisták, hanem a nyelvészet iránt érdeklődő, újlatin nyelveket beszélő, nem szakember olvasók számára is szolgálhatnak hasznos ismeretekkel.